

Sverige, Romer och Resande under 1900-talet

Bild: Romska hem i Göteborg på 1950-talet. Göteborgs stadsmuseums arkiv

Introduktion

Romerna är en av Sveriges erkända nationella minoriteter (de övriga är samer, judar, sverigefinnar och tornedalingar). Det första säkra omnämmandet av romer i Sverige härrör från 1512, då en grupp som kallades ”tatarer” anlände till Stockholm. Under medeltiden och tidigmodern antogs ofta att romerna kom från Egypten och var egyptiska kristna som fördrivits av muslimerna där – därav det engelska uttrycket ”gypsy” som kommer av ”Egyptians”. Numera menar forskarna att romernas ursprung finns i Indien och Pakistan. Under 1000-talets första decennier invaderades Sind och Punjab i nuvarande Indien och Pakistan av ghaznaviderna, ett muslimskt folk av turkiskt ursprung från nuvarande östra Afghanistan. Romerna, som var på den förlorande sidan i konflikten flydde västerut och via Persien, Armenien och Bysantinska riket tog de sig så småningom till Europa.

Romernas ankomst till Europa brukar beräknas till omkring år 1300, men detta var en process som tog flera århundraden och det rörde sig därför om olika grupper, men delvis olika seder och språk som vid olika tidpunkter tog sig till Europa. Det var också dels i Anatolien, i nuvarande Turkiet, dels i Europa, som den romska kulturen uppstod; i Indien tillhörde de som senare blev romerna majoritetskulturen. Den romske historikern Ian Hancock lyfter fram det unika i det romska folkets och kulturens historia: att det är ett folk av asiatiskt ursprung vars kultur och identitet har uppstått i Europa. I dag finns romer över hela världen.

I Anatolien kom romerna att specialisera sig inom vissa yrken, bland annat metallsmide, snickeri och musik, och det var dessa specialkunskaper som bland annat ledde till att romerna under många hundra år hölls som slavar i de tekniskt eftersatta områdena i Valakiet och Moldavien i nuvarande Rumänien. För att hindra romerna att flytta vidare med sina yrkeskunskaper ville man binda dem vid de gods eller kloster där de verkade och de gjordes därför till slavar. Slaveriet i Rumänien uppstod under medeltiden och upphävdes formellt 1856, men först 1864 (två år efter att Nordamerika avskaffade slaveriet) blev romerna fria i praktiken. Den grupp som vi i dag i Sverige benämner svenska romer eller valakiska romer är ättlingar till slavar i Valakiet.

Romerna i Sverige delas idag ofta in i grupper utifrån när de först kom in i Sverige. Den äldsta gruppen brukar benämnas resanderomer, eller resande, i äldre texter ofta benämnda med det nedsättande ordet ”tattare”. De levde ofta på att sälja hantverk i byar på landsbygden och de flesta var, tvärtemot vad man tror, bosatta. I slutet av 1800-talet kom en ny grupp romer till Sverige, från Ryssland och Frankrike. Det är först nu som man börjar skilja på orden ”tattare” och ”zigenare”. ”Tattarna” var fattiga och kringresande, men de ansågs som svenskar, medan ”zigenarna” var invandrare. Längre saknade därför de svenska romerna svenskt medborgarskap och hade därför inte rätt till det begränsade skydd i form av t ex fattigvård som fanns i Sverige under 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Romerna kunde också utan vidare utvisas ur riket.

Efter andra världskriget tillkom grupperna finska romer och utomnordiska romer, när Sverige år 1954 tillät romsk invandring. Den sista gruppen är nyanlända romer.

Den svenska politiken gentemot romerna har ofta karaktäriserats av förföljelser och diskriminering. Under 1500 och 1600-talet utfärdades lagar om att romer, som man kallade ”tattare” eller ”zigenare”, skulle utvisas. I en lag från 1637 stadgades till och med att alla romska män skulle hängas och alla kvinnor och barn skulle utvisas inom några månader. Även kyrkan såg romer som ett problem i samhället och vägrade både begrava och döpa dem, vilket var ett mycket stort stigma i den tidens svenska samhälle där protestantismen utgjorde en av grundpelarna.

Mellan 1914 och 1954 var romer förbjudna att invandra till Sverige, detta trots pågående utrotning av romer i nazisternas dödsläger. Även de resande och svenska romer som redan var

bosatta i Sverige påverkades av den tidens rasbiologiska strömningar: de var särskilt utsatta för tvångssteriliseringar och även för tvångsomhändertagande av barn. Här utgick man både från rasistiska föreställningar, där man ville hålla det ”svenska blodet rent” och från mer moderna idéer om det sociala arvets påverkan: genom att ta barn från sina resanderomska och romska föräldrar och placera dem på barnhem eller hos fosterföräldrar skulle man kunna ”rädda” dem och göra dem till ”riktiga svenskar”.

Förhållandena för de svenska romerna var svåra under 1900-talets första hälft, de var förbjudna att slå sig ner på samma plats längre tid, utan tvingades flytta runt och utan folkbokföringsadress hade de varken rösträtt eller rätt att gå i skolan. Kommunerna kunde också förbjuda romer från att slå sig ner inom deras kommun, för att slippa det ekonomiska ansvaret för romernas försörjning, sjukvård och skola.

Romernas situation kom dock att uppmärksammas allt mer under mitten av 1900-talet och så småningom uppstod också en rörelse av romska aktivister som arbetade för ett stopp för diskrimineringen och för en inkludering i samhället – Katarina Taikon, författaren till böckerna om Katitzi är en av de mest kända. Det källmaterial som ni ska studera handlar just om om majoritetssamhällets, i synnerhet myndigheternas, förhållande till de resande och de svenska romerna under 1900-talets första hälft.

Källor:

Caldaras, Hans, Jansson, Karl-Axel & Schmid, Ingemar, *Ett fördrivet folk: antologi om förtryck och diskriminering av romer / zigenare / resande*, Forum för levande historia, Stockholm, 2005

Hancock, Ian: ”Roma- Explaining today through history” i Selling, Jan, Kjučukov, Christo S., End, Markus, Laskar, Pia & Templer, William (red.), *Antiziganism: what's in a word?*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2015

Minoritet.se

Förberedelse

Vid seminariet ska vi använda oss av två statliga utredningar samt en artikel litteratur för att diskutera nedanstående frågeställningar. Läs källmaterialet som ni finner på GUL och reflektera utifrån nedanstående frågeställningar. Var beredd på att redovisa dina tankegångar under seminariet.

Frågeställningar

- 1. Vad uppfattade man som problem med romer och resande ("zigenare" och tattare") i de två utredningarna?
- 2. Vilken bild ges av romer och resande i de två utredningarna? Hur förändras det över tid?
- 3. Selling talar om tre olika typer av konstruerade bilder av "zigenaren", en biologisk, en kulturell och en social – vilken eller vilka synsätt ser ni i två utredningarna? Ser man flera i samma utredning och kan man då se att den ena bilden används mer ofta i vissa sammanhang?
- 4. Diskutera källmaterialet statliga utredningar: vad har de för syfte? Vad säger de något om? Vilka problem kan ni se med att använda dem för att få en bild av Sverige och åsikter i Sverige under perioden?

Att läsa

Selling, Jan: "The conceptual Gypsy. Reconsidering the Swedish case and the general" i Selling, Jan, Kjučukov, Christo S., End, Markus, Laskar, Pia & Templer, William (red.), *Antiziganism: what's in a word?*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2015

SOU 1923:2 s I-VI, 79-92

SOU 1956:43 s 7-21, 34-72.

Det är alltså ganska mycket text att studera, och ni ska ha läst igenom både utredningarna och artikeln till fördjupningstillfället. Vissa av sidorna i utredningarna kan dock läsas mer kursivt, och ses som en bakgrundsteckning eller sammanhang för det som utredningarna har att säga om romer och resande.

Allt material finns upplagt på GUL, under "Dokument", "moment 4".

Titta också gärna in på Göteborgs Stadsmuseums hemsida "Vår romska historia":

<http://www.varromskahistoria.se/>

Om källmaterialet

Källmaterialet till den här övningen är två statliga utredningar. Innan regeringen lägger fram ett lagförslag tillsätts ofta en särskild utredare eller en kommitté, som får i uppdrag att utreda en viss fråga. Resultatet samlas i en rapport som kallas betänkande och som publiceras i serien Statens offentliga utredningar, SOU.

När regeringen tillsätter en utredning lämnar den samtidigt riktlinjer för utredningens arbete. Riktlinjerna kallas kommittédirektiv och talar om vilken fråga som utredningen ska undersöka, vilka problem det är som ska lösas och när regeringen vill att utredningen ska vara klar. I inledningen på utredningarna som ni ska studera står ett stycke om utredningens uppdrag.

Utredningarna numreras; en utredning kan till exempel ha numret SOU 2003:13. 2003 visar att utredningen blev klar det året och 13 att det var den trettonde utredningen i ordningen.

Efter att en utredning har lämnat betänkandet med sina förslag skickar regeringen betänkandet till myndigheter, organisationer och kommuner som berörs av förslagen för att höra vad de tycker. Det kallas att remittera ärendet eller att skicka det på remiss.

Statens offentliga utredningar finns dels på UB, nere på plan 6, men många utredningar finns också digitaliserade av Kungliga biblioteket och kan hittas här: <http://regina.kb.se/sou/>